

ÄÄËÄ ÝÄËËÍ ÇÃÑÄËËÍ ÖÝÌ ÆÝÝ, a Ñ^a ÈÒ, Í^a È^a a

Í . ÀÌ ÀÐ

1. Í ðøèè

Ýíý äæëè íü äýèðèè ääyð Ì ÇÇðÿæ áóé ñÇÇäðèèí (äæëä, äèääí áóñ, ì äðäèèäèü) ýäèèí çãñäèèí óððäè íèèáí èð, òÇÇí èé çèè äæèèèäääí ü ð^oðèÇÇä, öýì æýý, òñ^oèð, äæèèèäð òÇÇèí, äèääí ýäèèí çãñäð ÇÇÇèæ áóé í^oè^o, òÇÇí èéä öýì æèð äðäà-èäèüí òàèäð íèèáí èð^oä-, çððèì íðíü æèøýýí äýýð òíä-òíí^o äÇÇÿðèèí çýðyáöýý ñððääì æ áíèíðóèö öýä öýäýí ñäí äää òñäñäí áí èíí. ÕÇÇí èé òäæóóääð ñóäèä-äüí òèèíýí äæèè äýýð çíäýñèýí^o ðèèí óèñüí ñÇÇäðèèí ýäèèí çãñäèèí öýì æýý ýí äèèí äðäàð òí èí -èíí òí äí ðí èèæ òà äçöýí ä òí èèèóóèæ ääèí. ÑÇÇäðèèí ýäèèí çãñäèèí òñ^oèð áí èíí öýì æýýä òí íðíðäí^o ð^oð^oð äðäà-èäèóóäüä (øóóä, øóóä áóñ, çääääðüí, ä.ì.) òí ñèíí öýðyäèyæ, òäðüóóèèäì äçáíyò íü èð ä- òí èáí ääí èðí é äýäèèä ííðèíí öýì äýäèyí ýýð ääèíä. Ýíý äæëè íü ç^oäð^oí òäí èèèóóèèäüí òçðýýí ä ääèää ò-ðäñ òí òí í, ñóäèèäää, äðäà-èäèüí òàèäð^o äÇÇÿð áóñ öýääýýðèèí çð äçíä òí ä- òäèèäðèñäí áí èíí.

- èèääýðèèí äæèè-èí ø^oí èèí òäääð ç^oäð^oð^oè ääèèäèèýýð òäèèèääð òçí ç^oð, ñäí òäðí èè-^oðèèí òäí èèüí òäà ýäýðñýí òñí ü òí íèí èä çãñäè^oä ò^oèá^oð äääð, òäð òäí òè áóääì æèí ä çððð áí èíí ýì äð íýäýí ççèè òèèíí èèðýý ò^oè^o í^oí ä^o áýèíýýð ääää äàðäðð äçððäÇÇÿðäçè ääèð çýðyá íü ääèä áóðó ñÇÇäðèèí ýäèèí çãñäèèí æèøýýí ÇÇä á^oä^oä ýíý äçöýí íü òóòèèèí äääóó áí èíí òóòèü áóñ äýñýí òí ð öýñyð òðääääääää ääèíä. Ñóäèä-äüí ççyæ ääèääääääð ýíý çèè äæèèèääää íü äýèðèè ääyð æèèä òðèèèèíí íð-èì äí èèäðäð öýì æèäääyá á^oä^oä òàðäððüí ääèðäää- áí èíí çãñäèèí äàçðüí ì ýäýèðí ççäèèí í çäýí ä ððð^oäçè òí äðð^oä^o ääèíä.

Äýì ò öýðäèèí áí èíí ñÇÇäðèèí ýäèèí çãñäèèí çèè äæèèèääää íü äì ääðäèüí óðð çàì üä òóóèæ, òí^oäèèí ääèèèääð äýèðèè ääyð òèäì ýð- òç-ýý ää- ääèíä. Èèí ýñ òçÇí èé çèè äæèèèääää áí èíí òñ^oèð^oíä íü äçð íèèóóýýðýý öýí äèð òäèèðäçè áí è ääðäèüí ííðèí é çð ääääððóäüä ò-ððèèð áí èíí. - çí ä:

- ÑÇÇäðèèí ýäèèí çãñäèèí òñ^oèð ð^oäæèè íü äèääí ñðððèñðèèèèí ì ýäýýèèççäèèí öýèäää òí èáí íä äèääääóóèèäää ääèíä. Õóðäèèäèè, äæèèäçè-ççäèèí òí í, äèääí ñí ü äæèèèäð òç-èí, íðèí äí, öýðyäèyý, ä.ì. Èèí ýñ áí äèí äüí äðäà öýì æýý ýäóóèèð, ýäèèí çãñäèèí ð^oð^oèá^oðÇÇäèèä öýðyæççÿðöýý òí òí äüí öýèäää òí èáí í, òäì ääðäè äèääääñäí ñðððèñðèè äýýð ñóððèèðð òí áí è òäèèè äæçè çð äääääð áí èí í äçöýèäçè ääèääèä öçðäýò ì äääèèèèðäè.

- ÑꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäëéí °ñ°èò í ü òí ð ò°í °èòýé çá ì °-è°äëéä áëé áí ëäí æ -äáí à. ÑꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäãò ýääääæ ááéää çéë æèèèääää í ü òàòààð ò°è°èèéä áääññääæ òèí ààð ààò ñòí é òàòààðúí í ðëí ãúä áóóðóóéäää ááéí à. Öýðáyý ñóóðü òàòààð áóðò òàòààð òóäéóóèäèòúí òýí æýý áääññæ ýóýéäýè Çañäëéí äaçàð òàòààðúí òää òçäøéí ä í ýí í ý. Ýí ý í ü ñꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäëéí òääøäúí çñðýèðèéä °°äøççéæ òèí ààð òèñúí ñäèòí ð ääòü ò°ñäëéí öýçäääðèäèòúä ñóèðóóéäää ááéí à. °òð°ð öýéäýè, ñꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäãò òóðèí òèääññáí í ðëí ãúí äóðääí ü òí ð í ü è äýóýä äéääí ýäëéí çañäãò òçðäýí çàðóóéääääæ, òççí ä ì ýäýäýóçéò í °è°ä ççççéäýä ááéí à.
- ÑꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäëéí °ñ°èò í ü ýäëéí çañäã ääòü äí òí í äúí áí ëí í äääääúí äæèè-äúí äí òääðèúä òàòàð òç-òýé ááéäèúä áéé áí ëäí æ -äáí à.

2. ÑꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäã äýæ þó äý ?

Ääëä, äéääí áóñ, ì äðäèèäèü äýæ í ëí í ýí çààð í ýðèýäýó ñꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäã í ü òóóèü áóñ çéë äæèèèääääí ààn äääí à òóóèèð ç°äø°ð°ääñ°í äàðäà çéè-èèäýýí èé çéë äæèèèääääí ààn í ëñí í ì ýäýéýäýäçé í ðëí ãóóäúä (ì °í ä°í èé áí ëí í äàðòäðëéí öýèòýèççä) ääóóéäää ááéí à. ÑꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäã í ü äéääí ýäëéí çañäëéí äçò çéë äæèèèäääää ääóóéäääèéí òóäüä òàòààðúí äaçàðò ì ýäýéèýý °ä- òàòààð ò°è°ä- ááéò ñòí é. Äýä- ñꞤꞤäðëéí ýäëéí çañäëéä í äðëéí òí äí ðòí èéí òí ä òçí ä, ò-èð í ü öýðýð òàòààð ò°è°èò áí ëí í æòðäí äçðýí °ð-è°ää°ðóýé öýèääí òää òçðäýèæ äääáí ò°äæèæ ááéäää ááéí à.

Öçñí ýäò 1. Ääëä ýäëéí çañäëéí çéë äæèèèääääí ü ò°ðèççä

Ò°ð°è	Ì °í ä°í èé öýèòýèççä		Ì °í ä°í èé áóñ öýèòýèççä	
Óóóèü áóñ çéë äæèèèääää	-Óéääéí äàðääí ü òóääéäää, -Ì áí ñóóðóóéäð áí äèñééí òóääéäää áí ëí í çéèäýðèýè, -Äéäý çí ýéýò ýäääè, -Ì °ðèéòýé òí äéí í ì , -Öèèýð ç°äø°ð°èäçé äàðäà í ðóóéäèò, -Èóéääð, -Ì °í ä° óäääèò, -Ääèèääè.		-Ì áí ñóóðóóéäð áí äèñ áí ëí í òéèääéí äðäääð òèèýýð ç°äø°ð°èäçé í ðóóèñáí äàðääí ü äàðäàð, -°òð°ð öýðýäýò çí ðèèáí í ð çéèäýðèýýí áóðò òàðüñáí í áí ñóóðóóéäð áí äèñ, -Óóéääè òèèèò.	
	Òàòààðäàn çóòòàð	Òàòààðäàn çäèèñòèéò	Òàòààðäàn çóòòàð	Òàòààðäàn çäèèñòèéò
Óóóèü ñí ü çéë äæèèèääää	-°òð°ð í ëñí í ì ýäýéýäýäçé í ðëí äí , -Óóóèü ñí ü äàðäà çéè-èèäýýí èé äæèèèääää í ëñí í ì ýäýéýäýäçé í ðëí äí , òäèéí , ò°èñ, áí ëí í áóñäá ò°ð°í ä°	-Äæèè-äúí ò°í ä°è°èò, òðäí øóóéäè, òäèéí ààn äääóóððè í ýí ýäýè í ðëí äí (ì ýäýéýäýäçé).	-Óóóèèð ç°äø°ð°ääñ°í äàðäà çéè-èèäýýí èé äàðäàð (äçðäàççéýýäçé).	-°òð°ð òèèñýí äçò ççéèñ áí ëí í ò°ððèéí òòñèäí æ.

*Ýò ççñáyð: Èèí í äðð, Äí èèä "Ääëä ýäëéí çañäëéí öýí æýý áí ëí í í °è°è, òççí èé äýèðèèä òäí äàðñáí ááéäää"

3. *Ñ*çäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýý

Äëü + îðì ù òóäüä ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýýä òì äì ðòì ééì òì ä èð òçì ä ääéäää. Ääëä çéë äæëëäääää ýððýäýä òçì ççñ ÿì äð í ýäýì äðääð èëðççéýèðýñ çóääòäòüä è çì ðèð í ù ì ýäýä. Õäðëí äí äëí äí ääðä+èä äí éì Çañäëéí äaçðüí ýðò ì ýäýèòì ççäýä ýí ýðçç ýäëéí çañääð öýäýì òçì äæëëäæ ääéäää, öýð çýðýä òì äòì í è çéë äæëëäääää ýäóóèæ ääéäää, ÿì äð öýì æýýðýé çýðýä í éì í ì ýäýéèççä öýðýäðýé äí ääí ä ääéí ä. Ýí ý äçòì ééä óðüä+èèäì ì ýäñýí ýýð (äçääèèä í ù ì ýäýð äí éì ì äæçé þì) öýä ýð ççñäýðýý çì ðèñòì é ðóäääðèèäðää ç°ä øèèääýð ääðäæ +äääð äí éì í. Èéì ó-ðäñ çañäëéí äaçðüí ýäëéí çañää+èä, ñðäðèñòèè+èä ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýýä öýð çýðýä òì ä ý äýääèèä í éðì èòì äí äð òì òì èì èì òüí ðóèä í éì ççéè ðèèñýð ääéí ä. Óóäéèäæ, ñççéëéí æèççäýä í éì í ì ðóäèä+äüí äæè äýýð óéäóóðèäì ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýýä òì äí ðòì ééì òäì í 84 ì ðì üä æèøýý äí ääí ä ää+ öýä öýäýì òì òì èì èì ò äðä+èèèüä äøèäèäì ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýýä í ù í éðì èòì äí äð òì äòì ññí ääéí ä. Ýääýð äæèüí çð äçì ä ñçäðëéí ýäëéí çañää ääòü çéèääýðéýé (í ýì çç °ðð°ä) ääéòì ääð òì ì öýì æýýðýé äýäýä í ù òì äòì ääæýý.

Õçñí ýäð 2. Äí Ä-ä ýçèýð ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí äóì ääæ öýì æýý, 1988-2000

Õèñóäüí äí äèèäè	*Äí Ä-ä ýçèýð ðóäü, %
Õ°äæèæ äóé ì ðì óä	35-44
Øèèæèèèéí ì ðì óä	21-30
ÝÇÕÄÕÄ-üí äèøççì ì ðì óä (OECD)	14-16

* ä° ä°ð òì òì èì èì ò äðä+èèä äí éì í ýð ççñäýðççäýñ ççäýí ðóäèäüí öýéäýçýé ççññýí äí éì í.

Õçñí ýäð 2.-ð äýýðð ñóäèèääì óä äýýð óéäóóðèäì ð°äæèæ äóé ì ðì óä, øèèæèèèéí ì ðì óä, 21 ð°äæèí äçé ì ðì í äóþó ÝÇÕÄÕÄ-üí äèøççì ì ðì óä äññýí äóðääì äçèèéí äóì ääæèèä ðñ äçðð í ù òì òì èì èì í ääðäñäí ä°ä°ä°ä °ð °ð òì òì èì èì í ù äðä+èèèäñ øäèðäèäèäì öñ òì ðì äüí ðäðüðóóèèè äýýð çäðèì í ýä äóðó ççéè çèññýí ääéæ äí èçì øäçèä äí ðäðäèäää ääí ä óó.

Õ°äæèæ äóé ì ðì óä

Äððèè èèää 1998-99 í í óääää ðèèñýí ñóäèèääì ù òì èì í ñ ðäðäðää Í èäð ää Ääèì ð óèñóäüí ñçäðëéí ýäëéí çañää òäì äèéí òì äóþó Äí Ä-èé 77 ää 69 ðóäèèä ðñ ðñ ýçýæ ääéí ä. Õäðëí äí í°ä Äððèèéí ðóäüä òäì äèéí ääää äóþó Äí Ä-èé 11 ðóäü ääéí ä. Äçè èèèéí ðóäüä Õäèèäì äüí ñçäðëéí ýäëéí çañää òäì äèéí òì äóþó Äí Ä-èé 70 ðóäü ääéðä Äí í ä-Èí í ä, Ñèì ääì óð óèñóäüí ò òäì äèéí ääää äóþó 14 ðóäü ääéí ä (1998-99). Õäðëí äí í°ä Äì äðèèð (1998-99) Äí èèäèèð òäì äèéí òì (67 ðóäü), ×èèè óèñüí ò òäì äèéí ääää (19 ðóäü) ääéí ä.

Øèèæèèèéí ì ðì óä

Õóó+éì ÇÕÕ-üí äçðýäýðççì ääèñäí óèñóäüí ðóäüä 1998-99 í í óääää ðèèñýí ñóäèèäääð Äçðæ óèñüí ñçäðëéí ýäëéí çañäëéí öýì æýý òäì äèéí èð äóþó Äí Ä-èé 64 ðóäü, Í ðì ñ óèñüí ò 44 ðóäü ääèñäí äí è Õçääèèðäì óèñüí ò òäì äèéí ääää äóþó 9 ðóäü ääéí ä. Õ°ä äí éì í Çççì Ääðì üí øèèæèèèéí ì ðì óääääñ òäì äèéí èð í ù Äí èäðüí ò (34 ðóäü), òäì äèéí ääää í ù Ñèì ääè óèñüí ò (11 ðóäü) ääéí ä.

ΥÇÕÀÕÁ-ûí (OECD) ãèøççí îðí óóä

Ýäáýð òñíóóäûí òóäüä (21 óñ) 1999-2001 îí óóäää òèñýí ñóääèäääääð Æðäè áí èí í Ëòäèè òñíóóäûí ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí òýì æýý òàì äèéí èð áóðó ÆÍ Á-èè 30 äà 27 òóäüðäè òòñ òòñ òýì òýæ ääéí à. Õððèí Ñèàì äèí ääûí òñíóóä äóí ä çýðýäèýä äääðäæ, ÆÍ Ó, Æñððè (òòñ äçð 10 òóäü), Û ääèðäðü (9 òóäü) çýðýä òñíóóäûí ò òàì äèéí äää ääéí à.

4. Ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí òñèð òýð ýäääääæ ääéí à äý ?

Ëòýí ò øèèæèèðèéí îðí óóä äí èí í äçèöýð ñóäèääñàí ΥÇÕÀÕÁ-ûí ãèøççí äçð òñíóóäûí òóäüä ñççäðèéí ýäèéí çññäèè àð òçðäýððýè òðæææ ääéí à. Õððèí òðæææ äóé îðí óóäûí òóäüä òííí çççèýèðççäèéí äóðóó äóèèì äääñ òæððääèäí ÷èä òàì äèäüä ñü ñäðèéí äçäíýí äððäð äí èí ñæçè ääéí à. Ñççäðèéí ýäèéí çññäèè ñü 1990-1998 îí óóäää òóó÷èí ÇÕÕ-ûí äçðýèäýðççí òñíóóäää òàì äèéí èòýðð òðæññí òí ää ÆÍ Á-èè äððáí èè ñýäýñ äóðäáí ù ñýä èèçç äððóé òóäü òçððýè òñ÷ ääèñàí ääéí à. Õððèí Õðä ää çççí Æððííûí îðí óóäää äððäð òí äòì ñè áóðó ÆÍ Á-èè òäáí ù ñýä òóäèèä ýçýæ ääèæýý.

ΥÇÕÀÕÁ-ûí ãèøççí 21 îðí ùä òí èí ÷èèáí è; Ææüäè, Æáí è, Ëòäèè, Í îðäääè, Ëñí áí è, Øää çýðýä òñíóóäûí òóäüä ñççäðèéí ýäèéí çññäèè ñççèèéí 30 æèèä (1970-2000) òí ð ääðèí òñññí áóðó ÆÍ Á-èè 10 òóäèñ 20 äððóé òóäüä òçð÷ýý. Æäèä ýäèéí çññäèéí òñèð ñü òççí èè òýì æýýí èè òóäüä òððüðàí äóé ääää òñíóóäûí òóäüä ÷ äððñàí ääéí à. Õððäèèäèè, 1970 îí ä ñççäðèéí ýäèéí çññäèè ÆÍ Ó-ûí ÆÍ Á-èè 4 òóäèèä ýçýæ ääèñàí áí è 2000 îí ä 9 òóäü äí èæ òñ÷ýý. Äýðð òñíóóäûí òóäüä äçðýèä ñü ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí òñèð äðýýä ñí ä äää çýðýä äóððñàí ñü 1990-93 îí óóäää ÆÍ Á-èè 13 òóäü ääèñí ää 1999-2000 îí óóäää 17 òóäü äí èæ òñññí òð òàèèäðèääääæ ääéí à. Õððèí òí äððñí çóóí ù ýðñýðð ýðäýýä òñèð ñü òçðäýñ÷ ääéí à.

5. Ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí äæèèèðð òç÷èí

Ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí äæèèèðð òç÷í èè çð çýýèä îðí èðíð îðí èðíñ òççí èè òýì æýýí èè ääèè òñññð ääéí à. Ýíýðçç äæèèèðð òç÷í èè çð çýýè äýðð äæèèèäññää ýñäýè òýáí èèä òðèñèð÷èä ýñäýè òí òèèä äèääí ñí ñð çí òèð ääèäóèèèäää äçððäýäæ òýì äýäèýääñýí ääéí à óó çäçè þó äýäèèä çè òííí ñí ðèíí ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí çð çýýè äýððð çèèääýðèýèèí ääèèèðð äððüæ òýí äæ ýððýèäýä ääéí à. Çððèí äæèè÷èä äèääí ñí ù äæèèèðð ääääð ýñäýè òççí èè äððäð ñççäðèéí ýäèéí çññäèè äððäääèèí äæèè ñýðäýæýý ýððýèäýä ñü ÷ òí äí ðòí è. Õççí èè çýðýäðýý çððèí òççí çðððñí ñççäðèéí ýäèéí çññäèè äæèèèðð ääèèèðð ñü ñýä òàèèñ òýäýí ä èð àðèè òðððä ñí òðððýèäççð òýä äèääí ýäèéí çññäèè äæèèèðð ýððäçè ääèèèððèè òí èáí òí è þí. Ñççèèí æèðýý áí è òóðèè äóñ òäää÷èä þí.

1990 îí ù ñççè÷ýðð Æððííûí òí èáí ñí ù òñíóóäää 20 ñäý òççí, ΥÇÕÀÕÁ-ûí ãèøççí Æððííûí îðí óóäää 35 ñäý òççí ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí çèè äæèèèèääää ýððýèäýä äýñýí òíí äððèí ò ääéí à. Õððäèèèäèè, 1997-98 îí óóäää Ëòäèèè òàì äèéí èð áóðó í èèð äæèèèðð òç÷í èè 30-48 òóäü, Ëñí áí èä 12-32 òóäü, Øäääýä 20 òóäèèä ñççäðèéí ýäèéí çññäèéí äæèèèðð òç÷èí äçðäççèæ ääéí à. Æð ñü òää ÷ äýñýí äæèèèðð÷çäèéí òççäèè òí äðð ääèð òí èèí èáí èä äýððð òóäü òí äðð ääèð ñü äääèèèèððèè ääèèèðð ääéí à.

YÇOÄOÄ-úí æøççí Áaðííúí íðíóóää ñççèèéí ôíðéí æèä ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí àæèèäð òç÷íèé òíí èð °ñ÷ýý. Æèøýýéáyè, Ááí è óéñää 15 æèèèéí áíðíð áóçó 1980-94 ííóóää í èèð àæèèäð òç÷éí ä ýçýó ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí àæè÷äúí òíí òí ð ääðéí °ñ÷ 8 óóäèñ 15 óóäüä, Áaðí áí óéñää 1974-82 ííóóää òäðüòáí áóé òí äòáí ðòí é (8-12 óóäüä) ááéñáí áí è ääðäääèéí 16 æèä òí ð ääðéí °ñ÷ 22 óóäüä, Ôðáí ò óéñää 1975-82 ííóóää 3-6 óóäüä, 1997-98 ííóóää òí ð ääðéí °ñ÷ 6-12 óóäüä òçðñýí ááéí à.

6. Ñççäðèéí ýäèéí çañää ýäääää °ñ÷ä ááéí à áý ?

Òàðääðúí òçáøéí òäðüòáí áóé áí í áóðð, ò°óí òíííú àèááí ñí ù ñáéí çíðèóóéääñáí òóóèü æóðáí òàé í ðí óóää ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí òýí æýý áäää ááéäää ááéí à.

Öýä öýáyí í ðí ù í àèðí ýäèéí çañää áí èíí í èèðí ýäèéí çañäèéí òííí ççççèýèðççä äýýð çí äýñéýääñýí çääääðóóáúí ñóääèääáí àñ òäðäðää ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí òýí æýý áí èíí °ñ÷èèèää óäèðäää áí è òç÷éí ççèé áí è òàðääðúí à÷ääèäè, í èéäí èéí òáí áääèèúí ò°éá°ðççä, í °í öýáyí öýé òí ñèíí àèááí ñí ù àæèèäð òç÷í èé çàð çýýèèéí öýçääðèäèðúí °ñ÷èð çí . Òççí èé çýðýäöýý àèááí ýäèéí çañää ääðü òäèéí äèéí òçáøéí áääääçé ççðýä äçèöýöäýä ááéí à.

Òàðääð äà í èéäí èéí òáí áääèèúí øèì òäýèççä

Òàðääðúí í èíí ò°ðèççä áí èíí í èéäí èéí òáí áääèèúí øèì òäýèççä í ú ýäèéí çañää ääðü ò°ä°èí òðèéí ò°èñí èé òðò°èèää í ýí ýääççèæ óéì àäð ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí °ñ÷èèèää óäèðääð áí è òçèðççð í ú áí èäí ä. Ýäèéí çañää ääðü ò°ä°èí òðèéí ò°èñí èé í èèð òðò°ä àà òàðääðúí ääðääðü òóðèì òèäè òí ðúí ç°ðçç èð ááèð òóñáí àæèèäääñää áí èíí öýääýýðèèä ò°èñè°÷äèéí óóäüä òççí ýñ çóääðð òí òçèðýö áí èäí ä á°ä°ä ñççäðèéí ýäèéí çañääð í ðí èòí ò í òðò°èèää í ú äçðäççèæ °ää°ä ááéí à. Ýí ý ç°ðçç í ú öýð òí ò ááéäää ÷ òàè äèé. Òóðäèèääè, Áaðí áí, Áañððè óéñóóääá í ççñ èíí í áí è öýáí èé àæè÷ääñ ää÷ áóé òàðääðúí öýí æýý áí èíí í èéäí èéí òáí áääèèúí ò°éá°ðççä í ú àæè÷äúí ÷äðí áéí òóðèì òèóóèñáí òäèèí äèéí öýí æýýöýé äçèððçèð öýí æýýöýé ááéäää ááéí à. Äçáí ýä öýéýöýá ýí ýöçç ç°ðçç í ú òóðäéí óéñúí í èéäí èéí òáí áääèèúí áí èíí òàðääðúí òí äòí èòíííííñ äð°í òèèä° òáí àäðäää á°ä°ä äòðüñáí òí ð òç÷éí ççèè í ú ñççäðèéí ýäèéí çañäèèä òí áí ðòí èéí ä÷ áí è òç÷éí ççèé áí èæ °ää°ä ááéí à.

Çàðèì ñóääèääáí óóä òàðääðúí òí äòí èòíí í ú ñççäðèéí ýäèéí çañääð í °è° ççççèäýä äýñýí òç÷öýé í í òí èäí í ä òäðóéñáí ááéäää. Çí èé í ýä æèøýý áí è Áañððè óéñúí òóóä òàðääðúí à÷ääèäè (í èéäí èéí òáí áääèèúí ò°éá°ðççäèèä í ðóóéäää) í ú òðä°æ áóé äçðýí æóðí úí òíí öýí æýý áí èíí òàðääðúí òí äòí èòíííí ú òçí äðýéýñ ççäýí ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí °ñ÷èð°í ä òí í °è° ççççèäýä ááéí à. Ñèáí äèí ääúí í ðí óóä, Áaðí áí, ÁÍ Ó-ä ÷ èéí ááéääè àæèèääääæ ááéäää áóñää ñóääèääáí óóä òäðóóèæ ÷ääæýý. ÁÍ Ó-ä òèèñýí ñóääèääääð òóäü òçí ä í í ääóóèäð í ðèí áúí òàðääðúí òçáøéí ä í ýä óóäèäð í ýí ýääççèýðýä (áóñää ççèèèèä °ð÷è°ää°ðäçé äýæ ççñýí òíí òèí èäí èä) ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí öýí æýý 1.4 óóäèäð °ñ÷ ááéí à äýñýí äçáí ýèðýí ä òçð÷ýý. Í °í ÁÍ Ó-ä í ðèí áúí òàðääðúí òçáøéí èé äýýä öýçääððüä áóððóóèäð çí áí è ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí òääøäúí °ñ÷èèèää äèé áí èäí ò òáí àèäää ÷ àæèèääääæ ááéí à.

Èáí ää óéñúí Èääääè òí òí ä òèèñýí ñóääèääääð äèááí áí èíí ñççäðèéí ýäèéí çañäèéí òíí ðíí ä ääýäðöýé àæèè ýðöýèäýä òçí ççñèéí àèááí ýäèéí çañää ääðü öýáýð òäèèí ò°èñí èé öýí æýýä í ú í ýí ýääççèýðýä ñççäðèéí ýäèéí çañääð í ðí èòíí í ú

áàààñ+ ààéíà äýñýí ä¿áíýèóýíä ò¿ð=ýý. Ì °í ýíýò¿¿ ñóàèèàà íü òàðààðùí ò¿àøéí °í ä°ð óèñ Ì ðí í á ò¿¿í èéá (òàðààðùí òýí æýýá) °ñá°ð Þì áí è òàðààðùí Ì ðéí áí óéàí ááàñááà äýááèéá ò¿ì ¿¿ñ óòàí ñàðèáí Ì èéáí æ áàéíà äýááèéá Ì í òèí í òýí äýäéýñýí áàéíà.

Øèàòáý 1. Ì í í áí è óèñ ààòü àéàáí áóñ òýàøèèéí òóòàè èøéýè

Ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàà ýì àð + í èéáýí ä, àèü + óèñàà Ì ðøéí òí àðáí á äýæ äýýð °ä¿¿èñýí àéèýý. Óàðéí òýð òýí æýýóýé, ýì àð °ñ°èòòýé äýááèéá íü òóòàéí óèñùí óóàüà òí áí ððí èéæ, àéàáí ýáééí çàñààðàéáàà òàðüóóóéáí òí ñèóóèæ ýì àð àðàà òýí æýý ááàðàà øèéáýò íü +óòàè Þì. Áýýð °ä¿¿èñ ýýð Ì í í áí è óèñùí ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàèéí òýí æýýá Ì èðí èòí í áí Ì ð òí í òí í èáí è °°àèèæ áóé Ì ðí óóàüí æèøáýýð ÁÍ Á-èé 35-44 óóàü, øèèæèèðééí Ì ðí óóàüí òààð 21-30 óóàü áí èæ áàéíà (Ø¿ñí ýàò 2.). Ýááýýðééí áóí ææààð àà+ ¿çáýè 32.5 óóàü áí èæ áàéíà (ýí ý íü òàí àééí ýí áééí àðèòí àðèé àðàà+èàé). 2002 Ì í ü íýðéýñýí ÁÍ Á-èé òýí æýý 1094.5 ñàý àí àðèé áí èéàð áàéñáí á°á°òä ¿¿í èé 32.5 óóàü áóÞó 355.7 ñàý àí àðèé áí èéàðùí òýí æýýóýé ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàà Ì áí áé óèñàà áàéíà äýñýí òí èí +èèñí òí òí òí áàð+ áàéíà (Øèèæèèðééí Ì ðí óóàüí òààð 229.8-328.4 ñàý àí àðèé áí èéàð, °°àèèæ áóé Ì ðí óóàüí òààð 383.1-481.6 ñàý àí àðèé áí èéàðùí òí Ì ðí á òýéáýèçýæ áàéíà).

Ì í í áí è óèñùí àéàáí áóñ òýàøèèéí ¿èè æèèèèááááá ñóàèñáí òýà òýáýí æèéóóá áàéááá. Óóòàééáàè, Áæ. Áí áàðñí í ü "Øèèæèèðééí ¿àééí Ì í í áí è óèñùí àéàáí áóñ òýàøèèéí òýí æýý, áàðàè ¿¿ñýè, òýá í äýá" (1998), Á. Áéèèèè, x. Ò¿ðýéáààð, Ø. Èàðéí "Ì í í áí è óèñùí àéàáí áóñ òýàøèè: Ñáí àè àñóóéáüí ¿ð ä¿í áí èí í øéí æèéáýý" (1999), Ý. Ì í ððèñ "Ì í í áí è ààòü àéàáí áóñ òýàøèè" (2001) çýðýá Ì èí í æèéóóáüà òí Ì +èæ áí èí í. Ýááýýðýýñ Ì í í áí è óèñùí àéàáí áóñ òýàøèèéí ¿èè æèèèèááááí ü ò°ðè¿¿ä, òýí æýý, °ñ°èð, æèèèèàð ò¿+í èé òàéààððè Ì ýáýýýè, àéàáí ýáééí çàñààò ¿¿¿èæ áóé í °è°°, òààøèá áààð àðàà òýí æýý çýðýá Ì èí í ç¿èèèèá Ì ýáýæ áí èí í. Áæ. Áí áàðñí í ü ñóàèèáááááð Ì áí áé óèñùí àéàáí áóñ òýàøèèéí ¿èèááýðéýè (í ýí ¿¿ °ðò°á) ÁÍ Á-èé 30-38 óóàüðàé òýí ò¿¿ äýæ ä¿áí ýñýí í ü äýýðò òí òí òí òí è Ì èðí èòí í áàéíà. Áýýðò ñóàèèáááí óóá í ü òí Ì í ¿¿¿èýèð¿¿äèéí ò¿í áðýéýñ øàèòáààèáí àéàáí áí èí í àéàáí áóñ ýáééí çàñààò ¿èè æèèèèáááá ýððýéæ áóé ò¿ì ¿¿ñèéí áóí á ñáí àè àñóóéáá ýáóóéáð, ò¿¿áýð+èèñýí ñóàèèááá øèèð, ýðèèèèèáá áààð çýðýá òóòá àðàà+èàéüí çàí ààð òèèááñýí áàéíà. Óààøèá ýáééí çàñàèéí òí Ì í ¿¿¿èýèð¿¿äý èàí ñàéðòóéáí, Ì ýáýýèèèéí ñóòðèèá áéé áí èí æ, ò¿¿í á ñóòðèèáí òóòá áóñ áí èí í çàáàð+èàò àðàà+èàéóóáüà òí ñèóóèáí òýðýáýæ áàéáí áóñ òýàøèèéí òýí æýý, °ñ°èðèéá òí Ì òí Ì èæ áàðààò í ü àéáí èé óóàüà +óòàè àñóóàè áí èæ áàéíà.

Ó°ðééí (óèñùí) çí òèòóóèàèðóóá

Çàñàèéí áàçðùí çí òèòóóèàèðóóá (òóóèü, æòðàì) í ü àéàáí ýáééí çàñàà ààòü æèèèèàò ò¿+í èé °ðò°áèéá Ì ýí ýáá¿¿èýðèéá +óòàè+èèááá. Óóòàééáàè, øààðàáááàò ç°àø°ðè¿¿ä, æèèèèàò ò¿+í èé çàò çýýè äýò çí òèòóóèàèðóóá, óóàèèáááí ü òí ðèáóóá, ááááááüí æèèèèàò ò¿+í èé òýçáààðèàèò á.ì. Áéàáí ýáééí çàñàà ààòü æèèè+éí ò°èñè°á+èà òí èáí ááí ò Ì ýí ýèð °ðò°áèéí èðýí òèéá °ðñáèéí æèèè+èáááà øèèæ¿¿èæ °áñí °ð òýáí èéá ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàà òðóó ò°ðè°ò áí è ò¿èðýòèéá áéé áí èáí áí á áàéíà.

Çàðéí ñóàèèáááí ü ä¿í áýññ òàðàðàà òóòàéí óèñàà òýáèè +éí ýý èò çí òèòóóèàèð (ä¿ðýí, æòðàì) áàéò óóñáí ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàèéí òýí æýý òí Ì áàéááá áàéíà. Æèøýýéáýè, äýýð áóðüááæ áàéñáí ò°àèèæ áóé, øèèæèèðééí áí èí í ò°áèñ°í í èèð 84 óèñùí ñóàèèáááááð çí òèòóóèàèðùí èí áàèñ (1-5 òí Ì ðí í ä òýéáýèçáýá) Ì ýá Ì ýááýýð Ì ýí ýááýóýá ñ¿¿äðééí ýáééí çàñàà 10 óóàèàð °ñá°ä äýñýí òàí áàðàè áàð=ýý.

Æèèèèàò ò¿+í èé çí òèòóóèàèð í ü ýèáí áóýá æèèè+éí ò°èñè°á+èééí °ðò°àð áí èí í æèèè+äüí òðàí òóóèàèä áí è í °è°° ¿¿¿èéáýá áàéíà. Èðýí ò ÝÇÒÀÒÁ-ùí àèø¿¿í Ì ðí óóááá æèèèèàò ò¿+í èé í èèð °ðò°á °í ä°ð áàéááá í ü æèèè¿¿è+¿¿äèéí ò¿àøéí á èò

ààèèääò ãîë øàèøääàí íü áíëæ ààèääàèéí çýðÿäöÿÿ àèááí ÿàèéí çàñààò àæèè ÿððÿèäÿäÿé îëíí òÿí ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí öÿí æÿÿà °ðã°æÿÿèÿöÿä òÿðäÿæ ààéí à.

Çàðèì îðíü çàñàèéí ààçàð (Ôðàíö) áíëíí àæèè-äüí òíëáíî (Ãàðì áí) àæèèäÿé-ÿÿäèéí òííã ààãàñàæ, öÿíí èéã àæèèä òàì ðóóèàð çíðèèáíð àæèüí àèááí òààèéí öÿí æÿÿà áíàèííáíñíí íü íèèáí èéí òóáüä ÿð äÿí °ãñ°í öÿàèé + ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñààò îðíëöíö áíëíëöííã ïíí °í è äÿðäÿÿèæ °ãñ°í ààéí à.

Óàèðäèèää

Ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí öÿí æÿÿ íü Çàñàèéí ààçðüí ààèãóóèèãáóóüí ÿèè àæèèèääàá íü òÿ-öÿé, ÿð äÿíöÿé òèñóóüí òóáüä àããà ààèö +èã òáí àèääàðàé ààèää. - íÿí öÿðÿäöÿÿ áíè òàðààðüí °íã°ð òÿàøéí ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí öÿí æÿÿà òíííñííæ ààèääà áóñ òàðèí òàðààðüí òíãðíëöíí áíëíí Çàñàèéí ààçðüí çíðèèóóèèèöüí (ðóóèü, æóðàì) ÿð äÿíäÿé, öÿò áíëáííí æèèñíí òÿ-èí +àðì àèèö íü ÿÿíèèã ÿÿñäÿæ ààéí à äÿæ çàðèì ñóààèèääáí òóá äÿáíÿñÿí ààèää.

Òàðóó çíðèèóóèèääããáí ÿàèéí çàñàà àà ñóè äíðíé, öÿò áíëáííí æèèñííí òóóèèéí çàðèðääà òíð òíñèííí ñÿÿäðèéí ÿèè àæèèèääàáíü ÿð °ã°æöÿé òè ñóððèèã àèè áíëáí ààèéí çÿðÿäöÿÿ öÿÿè òàðóóèèéí í°ð°èèèã äÿðäÿÿèæ °ãã°á ààéí à.

Çàðèì àíèèðèè (ðóðøèèð äÿÿð ÿíäÿñèÿããñÿí) ñóààèèääàããð öÿÿè òàðóóèè áíëíí ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí òííðííã òíëáíí ààèääà ÿñÿðèèã øàèèããáí áãã°á òóðàéí òèñãã öÿÿè òàðóóèè ààçàð àããáí òíðèíèáíèã ñÿÿäðèéí çàñàèéí ààçðüí öÿí æÿÿ òíí ààèääà íü àæèèèääàæÿÿ. Öÿÿè òàðóóèè áíè òóáèéí áíëíí òèñüí àäÿèèèã òèñüí ÿðð ï ÿàèÿÿð ààèèí áóóèáí áóðóó àøèèèèð áíè ÿíäÿñ ðí.

Öÿÿè òàðóóèèèã àèè áíëáíæ ààèääà áíëíí æóóüüä öÿðäÿæ áóé ÿèè àæèèèääàáí òóá :

- Áèçíáñèéí îíöáíé ÿèè àæèèèääàáí ä îðíëöíöüí òóèã çíðèèóóèèæ æóðàì èàð áóðó ç°ãø°ð°è îëáíö (æèøÿÿèäÿé: äÿèäÿÿð íÿÿð, òàèñè æíëííáíö, ä.í.),
- Ààçðüã äÿñ-èèÿí òóáààð áíëíí òÿÿíöÿé ààèèðããð øèèèäÿðÿäèèã îëáíö,
- Óèñüí ÿèèäÿðèÿñÿí ààðàà, ÿèè-èèèäÿÿ çàðèðáí çàðóóèèèð áóðó àøèèèèð áíëíí æíð òáí àããããð,
- Óèñüí ò°ð°íã° îðóóèèèöüí äÿðÿÿíèé äÿèðäÿé àæèèãã ãàðñáí øèèèäÿðÿäèèã öÿí àæ çíðèèóóèèèð,
- Òàðààð ò°è°èèéí ÿèè àæèèèääàáí ä öÿí àèð òààèð, ñáí òÿÿäèéí øàèèèèð òèèð,
- Óèñüí ñàèòð ààðü òàèèí ò°èñ áíëíí òðàì øóóèèè øããí àè äÿÿð öÿí àèð òààèð.

Çàðèì ñóààèèääàáí òóá öÿÿè òàðóóèèèéí òÿàøíèè áóððàèð áíëíí ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí °ðã°æèèðèéí òííðííã øóóá òáí ààðàè ààèèèèèã òíãðííñíí öÿàèé + àð°íðèèèã° áóñãã äÿð ñóààèèääàáí òóáããã òàðàðàä öÿÿè òàðóóèèèéí ààçàð àààèð íü ñÿÿäðèéí ÿàèéí çàñàèéí öÿí æÿÿ òíííðííü ÿð äÿí ä ÿÿñäÿÿ ààéí à.

Òèèèããñÿí ñóààèèääàáí òóáüí íÿãã íü "ÝÇÕÀÕÁ-üí àäÿí îðíóóã, ï°í Çÿÿí Ãàðííüí çàðèì îðíóóã °ðñã°ð òàðüðáí áóé àããà òàðààð áíëíí òàðààðüí çíðèèóóèèèãããáí à-ààèèè, òíáíððíé öÿí æÿÿ äÿðèè îðèíüí ò°ã°èã°í, òóóèèéí áíëíí öÿÿè òàðóóèèèéí öÿí àèðüí ñàéí æóðàì, òàðüðáí áóé àããà àèááí áóñ ÿàèéí çàñàà çÿðäèèã ñàéí öÿí òäÿðäÿÿèæ +ààæÿÿ. Òàðèí Èàðèí Àí àðèèèèéí áíëíí òóó-èí ÇÕÕ-üí äÿðÿèäÿðÿÿ çàðèì òèñóóüí òóáüä ÿñðÿäÿÿð áóðó òàðààð áíëíí òÿÿíèè çíðèèóóèèèèöüí öÿò

áíēāíî ðēīē áíēīí °íā°ð à÷ààēāē, ðóóēēēí æóðàì í ü ñōē, ðāðóóēü °ā÷ àààð yāāāē ēō, àēááì áóñ ýāēēí çañāēēí ðóáü òýì æýý ðàðüòáì áóē ēō áāēāāà ò÷ðāāñ òýì òāýðæēēð í ü ēō ì óó àāēíà.

7. Äēāáì ýāēēí çañāāò ìçìçēæ áóē í °ē°°íìçä

Ñìçäðēēí ýāēēí çañāēēí òýì æýý äýō °ð÷ē°ēð í ü ààðāàðü çð àāāāððóóáüā àä÷ðāò ì àāāēāēòāē. - çíä :

- Ì °íā°íēē ìçìçēýēðìçä. Ñìçäðēēí ýāēēí çañāēēí òýēòýēìçä í ü áýēýì ì °íā°ð òēēð ñìíēððìēðìē áāēāāá á°ā°ò òçìíēē çēē àæēēēāāāì ü °ñ°ēðēēá áýēýì ì °íā°íēē ýðýēðēēá í ýì ýāçìçēýòðýē àāēēðāāæ áíēíì.
- Àæēēēāð òç÷íēē çàð çýýēá ìðìēòìð òçâðēí áà àæēüí òāā. Äāēä ýāēēí çañāāð àæēēēāæ áóē òçì çìñēēí òìì °ñ°ðēēí òýðýýð àēāáì ýāēēí çañāāð ìðìēòìð òçâðēí áóððāð ðáì àēāāàðāē áāēāāā. Áýýððòýē áāēē òçì çìñ àāēä ýāēēí çañāāð ìēíì òāā àæēēēāāāē àēāáì ýāēēí çañāāð àæēēēāð àæēüí òāā àāāñāð í ü ì ýāýýæ.
- - ēēāýðēýēēēí ñòàðēñòēē. Ñìçäðēēí ýāēēí çañāā °ñ°ðēēí òýðýýð áçòýýāýðòçìíēē °ā°āēēēí (ýēàì ãóýà àæēēēāð òç÷) òýñýā í ü ÷ äýñýì àēāáì ýāēēí çañāāāñ òēēæēð áíēíì. Ýíý í ü àēāáì ýāēēí çañāēēí °ñ°ēðēēí ðóāēēá àððāð ì àāāēāēòāē.

Ýāēēí çañāēēí °ñ°ēð°íä ìçìçēýô í °ē°°íìçä

Ì íîēüí áíēíí àì íēðēē ñóāāēāāìóóā ñìçäðēēí ýāēēí çañāā ààðü °ñ°ēð áóðð àēāáì áóñ òýâðēē í ü ýāēēí çañāēēí °ñ°ēð°íä òýðòýì í °ē°°ēæ ÷āāāð áý äýāāēēá ýóýñēýì òàēēāàðēāæ ÷āāāāçē áāēíà. Çàðēì ñóāēā÷÷üí ççýæ áāēēāāāāð ñìçäðēēí ýāēēí çañāēēí áóððāēð í ü òàðāàðüí ìðēíāüā °ñā°æ, òēñüí çàðāēüā í ýì ýô áíēíì æēēá òðàì òóóēñì ààð (ýēàì ãóýà äýà áçòýó áíēíì çēē÷ēēäýýìēē ñāēāàðð) çēēāýðēýēēí òýēýēðēēá äýì æēí òēí ààð ýāēēí çañāēēí í ēēð °ñ°ēðēēí òçâðēí ä °ñā°í° äýñýì áāēíà.

Áýýððòēēí ýñðýā ççýē áíāíē í ü àēāáì áóñ òýâðēē í ü àēāáì òýâðēēēá áíāāíē ēēçì °ðñ°ēä°°í òýē, ēēçì çð àðēāðāē ò÷ðāāñ òçìíēē °ñ°ēð í ü ýāēēí çañāēēí í ēēð °ñ°ēðēēá òðàì òóóēæ äýì æēð áíēíì äýæýý.

Àì íēðēē ñóāāēāāìóóā ñìçäðēēí ýāēēí çañāāð òððēì òēāāñāí ìðēíāüí äìð òāýæ áóððāì ü òì ð í ü àēāáì ýāēēí çañāāð òçðāýì çàððóóēāāāāāá äýāāēēá ýðāýēçýðāçēäýýð òàððóóēæ ÷āāæýý. Òóðāēēāāē, Áàðì áì áíēíì Áāñððē òēñóóüí ñìçäðēēí ýāēēí çañāāð áēē áíēñì í ýì çç °ðð°āēēí áóððāì ü òì ð í ü àēāáì ýāēēí çañāāð òēēæäýā á°ā°ò òýðāýý ñìçäðēēí ýāēēí çañāā áāēðāçē áíē ýāēēí çañāā ààðü í ēēð °ðð°ā áēē áíēæ ÷āāāāçēá ìíðìēñì áāēíà. Èð Áðēðàì ēā 1960-84 ìíóóāā àāēä ýāēēí çañāāð áēē áíēñì òððēìðēāē í ü òýðýāēý÷ēēí çàðāēüā, ýēàì ãóýà òðð òóāàòāìü ààðāà çēē÷ēēäýýìēē, ìýāýāýðòçìíēē °ñā°æýý. - çíēē ýàðýā í °ē°° áíēíð ýāēēí çañāēēí °ñ°ēðēēí çàðēāāá áíēíì òóóá áóñ òàðāàðüí ìðēíāí çýðýā í ü òāāēàì æðāē áāēēüā áēē áíēñì ñìí áāēíà.

Ì ēíì í ēēðēēí çēē÷ēēäýýìēē çēē àæēēēāāāìä ìçìçēýô í °ē°°íìçä

Ñìçäðēēí ýāēēí çañāā ààðü òýēòýēìçä í ü àēāáì ýāēēí çañāēēí ðāāñ ēēçì òóððāì áāēāāá í ü òēñüí ìðēíāüā áāēð ñòìēāíìñ í ü äìíāóðð áāēēāāæ, áàðāà çēē÷ēēäýý

áyèòáýí í èèèççÿö Çañàèéí ààçðÙí ÷ààààðÙà ñóèðóóèääá áàéí à. Òàðèí Çañàèéí ààçàð ííòáí é áí èí í èí ðí ðàòèéí òàòààðÙí òçàøéí à íýì æ òàðèó çéèáýè òèèæ ÷àáí à. ÒàòààðÙí òýì æýý òí à ð áàèó í ù ýèáí àóýà óèñÙí áàðàà çéè-èèáýýí èé áí èí í çí òèòóòèàèòÙí ÷áí àð ì ýáýááýòçéò ñóèàðñáí òàé áóçó óèñÙí áýà áçòýò áýýð çí áýñèýñýí ìççñ, èí ì ì áí è, àæè-áÙí ò ð ò í à ò ì ð ó è à è ò ò á í à è ò à ç é í ó è í à ñ ñ ç ç à ð è é í ý à è é í ç à ñ à à ò ð ó è ç ç ò ç è ö ý ö ó ý é ø è è æ æ á à è à à ò à é ó ý è á í ì ò í ò è é í ì ò ÷ è ò à ò ì ð à í à á à é í à.

Í èéàì èéí øèèæççÿã

Àæèèáè-ççáýà í èáí æ áóé ò á ò ì ò ð ò ý ò á ý è è á à à ÷ á à è á à à ò ç ì ç ç ñ à è á á í ý à è é í ç à ñ à à ò à æ è è è à ò ò ç ñ ý è á ç é á à è á à á à é í à. Ýí ý ò ç ç ø è è æ ç ç ÿ ã í ù (ò ý ò á ý è ý ã) ò ý á í è é í è è ò ì ð è í à ù à ì ý á ý á á ý ò ç é ò ò ñ ò æ ÷ à à à ò á ò á ò ò á à à è ä ç é è à æ è è è á à à à ý ð è ö ý ó ý á í ù ñ à à á í è á í à á ç é á à é í à.

8. Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéá òýì æèò í ù

Øéí æýý-èà áí èí í áí àèí àí áàðèá-èà ñççàðèéí ýàèéí çañàà òí ì ò í í ù àðà-èàèàñ øàèòáàèáí ç ò ç ç ò ý é á à è æ á í è í ò ì á à à è à è ò à è á ì ý á ý ò è á ç í ð è á í à. Òççñí ýàò 3. Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéá òýì æèò àðàà ç à ì ó á

Àðà-èàèóá	Áí è í í ò è í á ó á
<p>Ø ó á ò á í à è á á ó á :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Òççáýðèýñýí òí èí • ÒàòààðÙí òýì æèò 	<p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí òýì æýýà øéí æèñýí (ñóààèñáí) òí ì í ç ç ç è ý è ò ç ç á ý ý ð ò í è í ÷ è í í ò í à ò í ò.</p> <p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí òýì æýýà òàòààðàñ í ó á æ á à ð á à á ó è ñ á í ì ð è í á ù í ò ý ì æ ý á ñ á ò ç ç à è é í ø à è á à è ò à à ð ò í à ò í ò.</p>
<p>Ø ó á á ó ñ ò á í à è á á ó á :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ì á ý ñ í è è ñ ò à ò è ñ ò è è è é í á ç ð á ý è • Àæèèèàò òç-í è è ñ ò à ò è ñ ò è è • Òýèöýèççä • Áýéýí ì ò í à ò í è è ý ð ý è ò • Áí à è ò ç à ð á à è (ý ð -è ì ò ç -í è è ò ý ð ý á è ý ý) 	<p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí òýì æýýà ç í á ý ñ í è è á ç ð á ý è è é í á í è í ó á è é í ò í í ç ç ç è ý è ò è é í ì ð è í à í, ç à ð è á á ù í ñ ò à ò è ñ ò è è è é í ç ò ç ç á ý ý ð ç í á ý ñ è ý í ò í à ò í ò.</p> <p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí ò ñ ò è ò è á í è è ò à æ è è è à ò ò ç -í è è ò ý ì æ ý ý à ò í à ò í è á ý æ ç ç ý á à è á á í ý à è é í ç à ñ à à à ò ù à æ è è è à ò ò ç -í è è á ó ò ð à è ò á ý ý ð ò è á á ó ò è á í ò í à ò í ò.</p> <p>Ýàèéí çañàà à à ò ù ì ò í à ò í è è á ç ò ò ý è ö ý è ç ç à è é í ò í í ç ç ç è ý è ò è è á à ø è á è á í í è è ò í ý ð è ý ñ ý í Á Í Á -è è ò ý ì æ ý ý á (à è á á í á ó ñ á ý ý ð í ý ì ý ò í ù à è á á í) ò í ò í ò í è ñ í ù á à ð à à ò ç ç í ý ñ ñ à è á á í Á Í Á -è è ò ý ì æ ý ý á ò à ñ - ñ ç ç à ð è é í ý à è é í ç à ñ à è é í ò ý ì æ ý ý á ò í à ò í ò.</p> <p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí òýì æýýà ò í à ò í ò á í ì ò ç ç í è è á ç ò ò ý è ö ý è ç ç ä í ù á ý é ý í ì ò í à ò ð ý á à à à à à á á ý æ ç ç ý á ò ç ç í è è ò ñ ò è ò è á á ý é ý í ì ò í à ò í è è ý ð ý è ò ò ý è ò í è á í í ò à è è á à ð è à ò.</p> <p>Ñççàðèéí ýàèéí çañàèéí ò ñ ò è ò è á ò í ò í ò í ò á í ì ý ð -è ì ò ç -í è è ò ý ð ý á è ý ý á ý à è é í ç à ñ à è é í í è è ò ç é è à è è á à á á í ù á á í ò ø è á ý á ò í á í ð ò í è é í á - á ý æ ç ç ý á ò ç ç í è è ò ý ð ý á è ý ý á ý ý ð ò í ò í ò í. È í á ý ò á ý ý ý ð -è ì ò ç -í è è í è è ò</p>

	<p>öyðyæyýí èé °ñ°èðéí ðóæañ æéaí ÁÍ Á-éé °ñ°èðéí óóæéä ðañ+, yëaaðüä íü ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí °ñ°èð°í ä ðàí ààðóéí à.</p>
<p>Çaãaaðóóä :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Äæä óóäüñaä-èéí ðáí æéaaä 	<p>Ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí öyí æyýä ðííöíðáíí àæéææðàð ðííðíðí ééí ääñí í, ò¿¿í ä í°è°° ¿¿¿éyö¿éö óóäüñaä-óóäüä äáóóèñáí öóíéö áí èäíí ää- ¿¿íý. Óóðæéäæ, ðàðaaðüí à-àæææ, çañæéí äaçðüí çí ðéóóéææðüí äàðàí óóä áí èíí ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí ¿éé àæéèæääáíü öé í°ð áí èæ ¿éäñýí óóäüñaä-óóä (áyéyí í°íä°, àæéüí æéááí öää, àæéä¿é-¿¿ä, ä.í.) áí èíí. Ýíý ðáí æéaaä í èíí í°ð°è øæèðááí, ¿ð ä¿íä ðàí ðää íü çýðyá ää- ¿çäyáýýðý áóñääñää èé¿¿ äääóó ðæèðæé áí èíí.</p>

Öííöíííü ñæéí àðää-èæéóóäüä ñííáí æ -àäää¿é öyæéé ÷ àðää-èæé á¿ðééí -àäääð, ¿ð ä¿í íü °ðñæééí èé¿¿ áí èíí ñóé ðæèóóä, á¿öyýí æyý ðóññáí ðàðóóèæ -àääääàðäà ííöéíðóíé. Ö¿ñíýàð 3.-ò ýíæééí àðää-èæéóóäüä ðííä- äóðüææä. Ñ¿¿äðééí yæéí çañæééä öííöíðáíí èðyá-éyí "áyéyí í°íä°í èé ýðyèð" áí èíí "äæä óóäüñaä-"-èéí ðáí æéaaüä °ðá°í àøèæääää äæéí à.

Öðüä °íí° ðééæ äæéñáí ñóäæääáí óóäüä ðàðüöóóèæðää óóðæéí íðííä óóðæéí öää í°-èä °ð °ð àðää-èæéóóäüä öyðyæyñí ýýð ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí öyí æyý áí èíí °ñ°èðééä ç°ð¿¿öyé öííðíðí ééæ áí èíí ðí äyääèéä öííöíí öyí äyæyñýí áæéí à. Èéí ýñ øééääýð äàðää-èæé öííöíííáíí ç°äð°í íýá àðää-èæéüä àøèææð íü èð ýðñäyèöyé æèðàí áí èíí. Ö¿¿í èé çýðyáöyý á¿ðééí øéíæèäýýí èé ðàðüöóóèæèð áóþó öää óóäáóááí ü ðàðüöóóèæèðüä óóðæéí íðííä ðééöäyý °ð °ð àðää-èæéóóäüä ñííáíí ää- öyðyæyó íü -ððæ þí .

9. Ä¿áí ýèð

Ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí öyí æyýí èé °ñ°èð íü öèñüí äàðäà ¿éé-èèäýýí èé -áí àð áí èíí öíí öyí æyý áóðð-, öéí ààð öèñüí íðéíáí äääääññáí ü ¿ð ä¿í ä áéé áí èäí ä äyæ °íí° íü äóðüææ äæéèä. Äyá- èöyíð öííðéí èäí èä í¿¿ñ èíííí àí èíí èðäyáýá ííääóóèæ áóé ðàðaaðüí ò¿áøí èé °ñ°èð, öèñüí äàðäà, ¿éé-èèäýýí èé (çañæéí äaçðüí ìýäyèä áóé çàí , ýí íýyá, ä.í.) -áí àð äà çí ðéííí äæéäóóèæèð ì óóññáí ðæé öyèääí áéé áí èäí ä äæéí à.

Í°ä° ðæèàð ñ¿¿äðééí yæéí çañæäð áéé áí èñííí íðéíáüí äóðááí ü öííð íü ò¿ðäyí óóäáóááí ä æéáí yæéí çañæäð çàðóóéæääääää äæéí à. Í äääää¿é ýíý íü æéááí yæéí çañæäð óóñ áí èæ ò¿¿í ä íýí ýèð °ñ°èðééä áéé áí èäíð ðæèðæ. Èéí ýñ ñ¿¿äðééí yæéí çañæéí °ñ°èð íü á¿ð ¿¿éèä í°è°° ¿¿¿ææ -ääí à. Äyá- ýíý í°è°° íü èöyíðäyý ýàðyá áæéí à óó ýñäyè ýñðyá áæéí à óó äyääèéä ¿íýæ ä¿áí ýöyá èð öyö¿¿.

Çañæéí äaçàð ñ¿¿äðééí yæéí çañæééä öyí àðüí ðóèä óóóèü öííðííè äàðääæ -ääí à. Óàðaaðüí ò¿áøéí °íä°ð, ääää öyí æyýí èé ñ¿¿äðééí yæéí çañæäðæ öèñüí óóäüä óóóèü æóðí üä ñæéí äääáí ì°ðñ°í èé ¿ð ä¿í ä ðàðaaðüí ò¿áøéí áóóðóóèæ -äääæ áæéí à äyääèéä çàðèí ñóäæääáí ü àæèè ðàðóóèæ áæéí à. ¿¿í ä ö°°í öíííü óóóèü æóðàí , ò¿¿í èéä öííðáíðíé í°ðä°ð áí èíí öýýè ðàðóóèèéí äaçàð äääèð ääää äæéäää çýðyá ò¿-èí ¿¿éèñ¿¿ä öííèííí í°è°°èñ°í áæéí à.

